

NAŠI ŽAPISKI

Socialna revija.

Izhajajo 10. vsakega meseca. — Naročnina za vse leto K 2·80, za pol in četrt leta razmerno. — Posamični zvezki 24 h. — Rokopise sprejema uredništvo, naročnino pa upravništvo „Naši zapiski“ (Radeckega cesta št. 20) v Ljubljani.

Leto II.

Ljubljana, meseca maja 1904.

Štev. 6.

Abditus:

Boj zoper stroje.

Koncem marca t. l. se je pričela pojavljati neka mrzlična razburljivost med delavstvom v ljubljanski glavni tobačni tovarni. Delavstvo, med katerim tvori ženski spol večino, je navajalo kot vzroke tega razburjenja nepostavno odpuščanje nekaterih delavcev, surovost uradništva in zdravnikov ter — uvedbo novih strojev v tovarno! Ta zadnja točka nam je potisnila pero v roko. Uprava tobačnih tovarn je namreč sklenila uvesti en nov stroj, vsled katerega bi nakrat postal del delavstva odveč. Delavstvo je v tem videlo veliko nevarnost za svoje eksistenčne pogoje in je zahtevalo odpravo novih strojev. Za navadnega delavca je ta zahteva povsem razumljiva, pravična in dobra. Stvar pa je vendar povsem drugačna!

Drugje, kjer je organizacija delavstva že dosegla visoko stopnjo, kjer se delavec vzgaja v boju zaboljšanje svojega gmotnega položaja že desetletja in desetletja, tam so zahteve proti uvedbi novih strojev tudi med delavstvom samim nemogoče. Če pregledamo zgodovino socialnih bojov v Evropi, najdemo dosti

slučajev, ko se je delavec, izstradan in izmozgan od kapitalističnih podjetnikov, uprl in v svoji slepi jezi razbil stroje, kot provzročitelje svoje bede. Samo en primer! V začetku preteklega, devetnajstega stoletja (okolo let 1820 do 1827), se je posebno v Angliji, domovini strojnega dela, začelo pojavljati to gibanje. V nekaterih mestih so zbegani delavci po tovarnah razbili stroje in napravili s tem kapitalistom škode. A s tem niso pomagali sebi. Nasprotno, njihovo stanje se je še poslabšalo. Že tedaj je v Angliji vstal mož, ki je izprevidel nespametnost takih dejanj. Viljem Cobett, ki je sam izšel izmed ljudstva, je učil primeroma to-le: Mrtvi stroji niso krivi velike ljudske reve in je nespametno znašati se nad mrtvim železom. Tudi je vsako nepostavno razsajanje škodljivo. Bede je kriva vlada. Da se razmere izpremene, je treba pre narediti v prvi vrsti parlament v zmislu splošne volilne pravice. Delavci so ta nauk razumeli in ga tudi odobrili. Danes se ne dobi nikjer v civilizovanih državah delavstva, ki bi zahtevalo odpravo strojev. Pri

nas, na Slovenskem, je ta zahteva še v cvetju, dokaz, da je mišljenje in duševno življenje našega naroda zaostalo vsaj za sto let. Socializem sam danes ni povsem Cobettovih misli. On je proučil sistem kapitalističnega proizvodjanja s pomočjo gospodarske vede. Stroji v proizvodjanju so potreba kapitalistične družbe, ravnotako kakor je izkoriščanje, cerkev, policija, militarizem . . . taka potreba. Princip kapitalističnega podjetja je namreč dobiček — ne potreba, kakor to mnogokrat misli priprosto ljudstvo. Proizvajanje dôber bo toliko časa samo predmet dobička posameznega kapitalista, dokler bodo proizvodjalna sredstva (orodje, mašine) v posesti posameznika. Če je danes država podjetnik, to na stvari ničesar ne izpremeni, ker je država danes le orodje premožnega razreda, s pomočjo katerega odira razred kapitalistov razred proletariata.

Strojni (mašinski) kapital ima tendenco, kolikor mogoče hitro in dobro izkoristiti delavno moč, t. j. delavca. To se zgodi na razne načine, posebno pa tudi s podaljšanjem delavnega časa. V mnogih tovarnah delo noč in dan ne miruje, ker to zahteva tendenca industrialnega kapitala — želja po vedno večjem dobičku!

Stroj pripušča z istim učinkom k delu (proizvajanju) mesto zdravih, močnih delavnih moči — tudi slabe, bolne, nezrele. Na ta način je bila uvedena posebno žena in otroci v proizvodjanje, v katerem so prej bili samo moški. Pomnožitev proizvodjalnih moči (števila delavcev) po ženi in otrokih pa ima za nasledek nizke mezde. Razbitje družbinskega življenja žena nudi torej

podjetniku (v danem slučaju državi) nov dobiček v obliki relativne nadvrednosti. Stroj je mnogo tisoč ljudi izrinil iz dela ter ustvaril tako rezervno (brezposelno) armado proletariata. Stroj je vstvaril nekvalificirane (neizučene) delavce i. t. d. A vendar se stroj ne dá odpraviti iz proizvodjanja, ker tega ne dopušča napredek. Nespametno je torej pobijati mašinerijo kot tako, temveč pobijati se mora stroj v kapitalistični službi — pobijati se mora kapitalizem! To je edina pot! Stroj sam na sebi v družabnem proizvodjanju skrajšuje delavni čas, dočim ga v kapitalističnem podaljšuje.

Delavstvo se mora vsled tega bojevati proti kapitalizmu, ki potom mašinerije izkorišča delavca, ne pa proti strojem samim. Če stroj izdelava več, zato naj se skrajša delavni čas in naj se pritegnejo s tem nove moči v proizvodjanje. Ves gospodarski proces družbe sili na to, da prevzeme stroj vedno več dela nase. Ali naj ostane potem delavstvo na cesti? Kapitalista to vprašanje ne briga, briga pa prizadete delavske sloje. Iz tega se bo razvila nujna potreba preustrojitve človeške družbe.

Delavstvo v ljubljanski tobačni tovarni stoji večinoma v krščansko-socialnem taboru. Da voditelji tega gibanja niso delavstvu takoj v začetku povedali gole — žal žalostne! — resnice glede mašin, je obsodbe vredno! Mi nimamo povoda zamolčati te resnice, zato smo jo odkrito povedali. Kdor govori drugače, zapeljuje. Nasprotno pa omenjeni slučaj dokazuje, da si na Slovenskem celo v vodilnih krogih niso na jasnem, celo ob tako priprostih

pojavih gospodarskega procesa. Kdo naj potem vzgaja ljudstvo, če so vodniki sami tako zelo potrebni vzgoje, kakor se je to v tem slučaju pokazalo? Ljudstvo držati v nevednosti je klerikalna zloba, in mi smo si v svesti, da delujemo dobro in edino prav, ko povemo resnico...

Pojav, o katerem smo govorili, je torej zelo važen dokument za zgodovino domačega krščansko-socialnega gibanja na Slovenskem ter delavskega gibanja sploh. Da ta dokument ni v čast krščanskemu socializmu, niti klerikalizmu, niti vpitju „o mili domovini“ — tega mi nismo krivi. In to je dobro!

Karl Linhart:

Nekaj socialistične polemike.

II.

A to delo izobraženejših agitatorjev nima zaznamovati doslej posebnih uspehov. Tega so krivi v prvi vrsti duhovniki — saj so slikali leta in leta socialno demokracijo kot posebnega satanovega ljubljenca, kot izključno proti nezmotljivi cerkvi se bojujočega „sina brezverskega liberalizma“.* In ravnotako, kakor je imenoval „anarhist“ Luccheni ali Bresci svoje instinktivno sovraštvo do parfimirane aristokracije (plemenitaštva, ki se vozi v pozlačenih ekvipažah po krvavih telesih njegovih bratov in sester), kakor je imenoval Luccheni svoje sovraštvo do onih slojev, ki so ga bili teptali desetletja, enostavno „anarhizem“, kakor je smatral svoje osebno maščevanje „žrtev za sveto proletarsko stvar“, ravnotako krsti priprosti delavec, sledeč besedam politikujočega popa, združeno antipatijo do duhovništva kot prototipa vladajo-

* Nikjer se ni s to frazo: „socializem je sin liberalizma“, tako gnusno in neumno delovalo kot ravno na Slovenskem. Zahvaliti imamo to dejstvu, da pri nas liberalizem še ni poginil in — dr. Janezu E. Kreku...

čega zatiralnega sistema, ter stremljenje po boljšem življenju enostavno „socialni demokratizem“.

Tako je terèn za Göhrejeve poizkuse „kristianizirati socializem“ že iz praktičnih vzrokov pokvarjen. Vsa dosedanja metoda socialnodemokratskega mišljenja in čustvovanja nasprotuje tem poizkusom. Seveda tudi teorija. Kajti povejmo si resnico v obraz: Pri konsekvntnem izvajanju socialnodemokratske logike pride dosleden marksist do zaključka: da je socializem zgolj gospodarska smer, katere edini cilj je kolektivno (skupno) gospodarstvo; religija, morâla, etične zadeve, ideali in vsa ostala zlatkana šara nima z njim principiarno nič opraviti. Kautsky, ta „iz socialista postali nemški profesor“, je napisal svoje dni celo serijo člankov,* v katerih izkuša med drugim dokazati, da nima socializem ničesar opraviti z antialkoholističnim gibanjem... Socializem kot tak je zgolj gospodarski nauk. Ker se pa ta logika more še dalje

* „Neue Zeit“ 1897.

izvajati, ker trdi proletarski materialist dosledno, da so vse „morálne“ ali „duševne“ stvari, vsa svetovna naziranja i. t. d. plod svojodobnih gospodarskih razmer, ker je torej gospodarstvo tako-rekoč „kategorični imperativ“ vsega življenja — vsled tega se stika socializem zopet z vsemi izrodki gospodarstva, in to tembolj, čim obširnejši in močnejši postaja. Saj ima lahko vsak socialist itak svoje — tudi socialistično! — naziranje o morâli i. t. d. . . .

In sedaj k prej omenjenim strujam, ki vkljub vsemu ne obmolkejo. K tem strujam računam tudi — morda celo v prvi vrsti! — takozvane „realiste“. Naravnost povem, da imam o realistih povsem druge pojme kot neki naši sodruzi. Pravim namreč to-le:

Socializem je najvišja smer moderne časa, ki stoji in pade v znamenju proletariata. „Realizem“ pa — to je zlasti struja profesorjev Masaryka, Drtine in tovarišev — je najvišja smer umirajočega buržoazijskega (meščanskega) razreda. Ta realizem je združil v sebi vsa dobra zrna, vse lepote in čednosti zdrave meščanske dobe — torej zlasti časov Baconov in Descartesov, ter prve dobe po najkrasnejšem pojavu novodobne zgodovine, po veliki, v vsakem oziru veliki francoski revoluciji —; realizem razume moderni čas in simpatizira strastno s socialno demokracijo, s čustvovanjem in mišljenjem proletariata, ki je po Lassalovem izreku „skala, na kateri se bo sezidala cerkev bodočnosti“; realizem tvori zadnji veliki historični kompromis, ki ga hoče skleniti umirajoča buržoazija z mladim in zdravim proletariatom — kompromis zastarelega socialnega življa z

mladim, kompromis meščanskega starčka, ki neče zapustiti svojega družabnega stališča kot buržoazija, in ki vendar živo čuti propalost kapitalistične družbe in se ji odteguje ter izteza roke po novem življenju, predstavlja jočem se v socializmu . . .

Na Slovenskem se kažejo realisti kot učenci Masaryka samega. Slovenski dijaki, ki so studirali v Pragi in ki so zmožnejši od belo-modro-rdečih „buršev“, so slišali gori v „zlati Pragi“ nauke velikega Masaryka in so prišli domov napolnjeni z njegovimi nazori. Tukaj — zlasti na Kranjskem, tej luknji reakcionarnega troteljstva — so jih vzprejeli takoj „liberalci“ in „klerikalci“. Za nje imate obe stranki nekaj dobrega in grozno veliko slabega. Klerikalci imajo n. pr. v tem hipu zadružništvo v svojem programu; to dobro zrno vzprejema n. pr. eden najboljših slovenskih realistov, tej reviji znani Anton Dermota, katerega članki* niso le upoštevanja, temveč tudi največjega priznanja vredni; lahko rečemo, da na Slovenskem ni moža, ki bi bil na tem polju bolj doma kot Dermota. Liberalci zopet imajo — žalibog da le v svoji „teoriji!“ — naprednost in svobodomiselnost v svojem programu, oni so v verskem in filozofičnem oziru tolerantnejši od klerikalcev (nič več!) in — tudi to dobro zrno vzprejemajo realisti. Poleg tega so videli najmodernejšo socialno demokracijo, na Češkem, in so postali — kar je glavno — močni individualisti. Slovenski realisti delajo jako uspešno in pametno. Da ekzistirajo „Naši zapiski“ še danes ter da se izdaja danes v Ljubljani krasna

* Anton Dermota. Zadružništvo. „Naši zapiski“ 1902.

„Ljudska knjižnica“, za katero se sicer buržoazija ne briga, katera pa stoji vendar visoko nad vsemi knjižnicami ljubljanskih, celjskih in goriških meščanskih literatov — se moramo zahvaliti v velikem delu realinom. Vkljub temu pa sem smatral potrebnim, pojasniti svoje mnenje o njih.

Slovenski realisti so izdali svoje dni „Poslanico slovenski mladini“ pod naslovom: „Kaj hočemo?“ V tej knjižici povedo vse, kar sem jaz danes trdil. Med drugim pišejo: „Materializma ne vzprejemamo... dasi moramo Marxu priznati, da nam je pokazal, kako moramo popolneje umevati razvoj človeštva“. Torej vzprejemajo le metodo materializma, torej kompromis med nematerialisti in materialističnimi proletarci (v tem vidim razliko med buržoazijskim in proletarskim materializmom; zadnji

ima po krasni Marxovi iznajdbi „historičnega zgodovinskega naziranja“ gotovo metodo!). Socializmu odpreti nova pota, socializmu dati etično podlago in ga tako „popolnjenega“ podati buržoaziji in proletariatu, kot nasprotnika razrednega boja — to je glavna naloga slovenskih in čeških realistov. No — meni se pa zdi, ko bi bil socializem te reforme potreben, bi jo sam izvršil, reformiral bi se v svoji notranjosti od socialistov in ne od realistov!

Kaj sem hotel povedati v celi ti argumentaciji? Vsak problem, vsaka globlje v sedanje življenje segajoča zadeva se interesuje za socializem, ali z drugimi besedami: socializem je potegnil vse v svoj delokrog. To — menim vsaj — sem dokazal!

Prof. dr. Fr. Drtina:

Vseučiliška ljudska predavanja.

(Almanach Slavie 1902—1903.)

Nadaljevanje.

V Oksfordu se je leta 1897. naštelo 143 navzočih tujcev, leta 1899. pa 220, in to število bo gotovo naraščalo. Največ tujih udeležencev je iz učiteljskih krogov, iz šol vsake stopinje, kateri prihajajo sem na stroške domače svoje vlade ali pa na svoje stroške.

Jasno je iz tega obrisa, ki sem ga podal, da ekstenzija dandanes v Angliji dosega popoln uspeh. Vseučilišča v svojih z mahom poraslih zidovih so že dolgo časa stala izven javnega življenja in ljudskega pokreta. Narod jih ni poznal,

tvorila so aristokratsko elito, odločno kasto. To se je izpremenilo: nekaj ljudi dobre volje, pravilno umevajočih nalogo sedanje dobe, je zblížalo starodavne univerze z ljudstvom in — kakor se dandanes splošno priznava — ohranilo univerze same ter jim vrnilo njih življenjskost. Neki northumberlandski premogokop priznava v pismu tajniku ekstenzije v Kambridži: „Prisotnost kambridžkih predavateljev sredi delavcev povzdiga le-te — kot se zdi — v višjo sfero. Hkratu postaja Kambridža za-

nimljiva in vse, kar spada k nji, in celi stan, iz katerega je predavatelj, je ljubljen in blagrovan“.

*

Celo angleško gibanje vseučiliških ekstenzij so posebno v Ameriki posnemali. Prvič čujemo tu o ekstenziji leta 1887. Vzprejet je bil angleški sistem in prilagoden krajevnim razmeram. V državi New-York je bila za leto 1890. v proračun vložena postavka 10.000 l. sterl. kot podpora za ekstenzijo. Ameriška ekstenzija ima dvoji znak: je predavateljska in pa knjižniška. Nazivlje se tudi Home-education, t. j. domača vzgoja baš z ozirom na to drugo možnost. Tu se sistematično poučuje s knjigami, ki se prevažajo iz kraja v kraj. Sedaj je bolj priljubljeno ime Popular education. Sistem, kakršen je v veljavi pri pravem predavateljskem delovanju, niso posamezna predavanja, temveč samo kurzi, obsegajoči 3 do 10 predavanj. Poleg New-Yorka se v delovanju ekstenzije osobito odlikujeta Chicago in Philadelphia. V Chicagu je vseučiliški prezident Harper leta 1892. odločno poudarjal, da je naloga vseučilišča ta, „da prenese svoj vpliv iz ozidja in ponudi marljivim moškim in ženskimi v celi deželi vsega, kar jim more biti v prid iz zakladov visokih šol.“ Kmalu se je ustanovila posebna družba, združujoča ekstenzijske težnje vseh držav, pod imenom „The American Society for the Extension of University Teaching“, in z njeno pomočjo se je osnoval poseben zavod, seminar za pripravljalno izobrazbo sposobnih ekstenzijskih predavateljev. Nastali so tudi posebni časopisi, posvečeni ekstenziji.

Domačega, starejšega izvira so bili ameriški počitniški kurzi (summer-meetings). Prve počitniške kurze je priredil profesor zoologije Agassiz leta 1873. V Ameriki je namreč praktičen predpis, da je šolsko leto razdeljeno na obročja po tri mesece (trimestri), tako da počitnice tudi trajajo tri mesece, in o počitnicah se lahko vrše ti kurzi.

Zlasti znani in priljubljeni so počitniški kurzi po sistemu Chautauqua. Ime samo je indiansko in prvotno pomenja razkošno mesto za poletno bivanje ob bregovih jezera Chautauqua v južnozahodni pokrajini New-Yorški. Ob poletnih mesecih se ondi zbira po 3000 do 10.000 ljudi iz raznih krajev ameriških, da prebivajo v prosti naravi. Če je norveški profesor Vold označil angleške ekstenzije sploh kot zborovanje, spominjajoče ga starih grških slavnosti, smatra nemški ameriški historik Holst institucijo Chautauqua poleg niagarskih vodopadov za najzanimljivejšo stvar, kakršna se v Ameriki sploh lahko vidi. Ondi se vrše sistematična predavanja iz vseh znanstvenih strok, prirejajo se glasbeni in pevski koncerti, umetniške razstave. Če je naval velik, tedaj je na razpolago velikanski amfiteater, ki lahko vzprejme 5000 do 6000 ljudi. Tja se vabijo odlični tujci, učenjaki in umetniki, in če je predavatelj posebno priljubljen, ga pozdravljajo z navdušenim pozdravom, takozvani Chautauqua-salute: vsi udeleženci v popolni tihoti mahajo z belimi robci — tako so najpreje pozdravljali gluhonemega prof. Greena, kateri je pantomimično predočeval različne dogodke iz Kristovega življenja.

Za podobnimi smotri smeré razne ameriške družbe za etično kulturo

(Societies for ethical culture). Prvo tako družbo je ustanovil znani voditelj kulturnega pokreta Fel. Adler leta 1876. v New-Yorku; dandanes šteje ta družba do 800 rodbin. Podobne družbe so nastale tudi po drugih krajih, zlasti v Chicagu, Philadelphii, Saint Luisu, in so se preselile i na evropsko celino (na Angleško, Nemško: Berolin, v Avstrijo: Dunaj, na Švicarsko: Curih). Razne angleške institucije, ki so nastale s pripomočjo dijaštva, praktično vplivajo moralno in socialno. Tako so že leta 1854. ustanovili krščanski socialisti (seveda ne katoliški!) v Londonu Working Men's College, ki naj združuje vse napredne moške vseh slojev družbe in nudi delavcem priliko, da si pridobijo višjo izobrazbo. Možje svetovnega slovesa, kakor Hunley, Ruskin, Tyndal, Harrison, so predavali na tem zavodu, in tisoči delavskega ljudstva so uživali dobrote, ki se tu razdajajo na tako plemenit način. Pastor Barnett je leta 1883. predlagal, da naj se osnavljajo nekake dijaške kolonije (University-Settlements) v delavskih okrajih. Nastala jih je cela vrsta, in naloga je označena v § 1. pravil sledeče: „Ponuditi priliko za pouk in zabavo in osveženje prebivalstva ubožnejših londonskih okrajev, urediti raziskavanja o življenjskih razmerah revežev in ustanovljati ter po svojih močeh podpirati podjetja, ki imajo namen izboljševati te razmere.“ Izmed teh zavodov se posebno odlikuje Toynbee-Hall v Londonu, nekakšen klub, kjer se dijaki in delavci redno sestajajo in sklepajo prijateljske zveze.

Najiminitnejša človekoljubna naprava je pa ljudska palača (People's Palace), ki je bila pozidana popolnoma

po načrtih, ki jih je označil pisatelj Walter Besant v romanu „All soits and conditions of Men“, in bila otvorjena slavnostno 14. maja 1887. Ima bogato knjižnico in čitalnico, delavnice, zabavne prostore, gledišče, koncertno dvorano itd. Dijaki sami se vrsté, nekateri so ondi vsaj en večer v tednu, drugi se popolnoma posvetijo zavodu, da celo ondi stanujejo (residents) in so tudi govorniki in zaupniki revežev v občinskem in ubožtvenem zastopu dotičnega okraja. Toynbee-Hall ima n. pr. prostora za trideset takih rezidentov.

*

Na Francoskem so si izbrale razne družbe smoter izobražati in povzdigati ljudske sloje, zlasti delavske. Družba francoskih pozitivistov (pod Laffitejevim predsedstvom) je v drugi polovici devetnajstega stoletja mnogo storila za višjo ljudsko izobrazbo (L' Enseignement populaire supérieur) s sistematičnimi kurzi in predavanji osobito ob nedeljah. Občine so ustanovljale Cours d' adultes za nadaljnjo izobrazbo šoli odrastle mladine, in po nesrečni prusko-francoski vojni je Jean Macé osnoval Ligue française de l' Enseignement, katera bi naj bila zlasti najširšim slojem omogočala izobrazbo v posameznih vedah. Ko pa so bile leta 1898. reorganizovane francoske univerze, je tu našla tudi misel vseučiliških ekstenzij rodovitna tla, in ta institucija se dandanes začenja radostno ukoreninjati v posameznih vseučiliških središčih.

Poleg tega pa opažamo v zadnjih letih v Franciji posebno gibanje, označevano „Universités populaires“ (ljudske univerze). To je popolnoma

nova institucija, nastala leta 1898. Ustanovitelj je Jurij Deherme, delavc-tipograf, kateri si je prešinjen od čino-rodega navdušenja za povzdigo in oplemenitev delavskega ljudstva izbral za geslo svojega zaslužnega delovanja: „Preroditi posameznika, da se izboljša socialni položaj“ (Regénérer l'individu pour améliorer l'état social). Leta 1896. je izšla prva številka njegovega časopisa „Coopération des idées“, kateri je vse gibanje pripravljal in ki doslej izhaja kot tednik.

Leta 1898. spomladi je dal Deherme nalepiti v sv. Antonovem okraju v Parizu plakate, na katerih n. pr. čitamo: „Delavcem! Kakor vi, smo i mi delavci. Verujemo pa, da ima človeško življenje večje, trajnejše, vzvišenejše in manj težilne radosti, nego je življenje po gostilnah. Ali se hočete združiti z nami? Naša stremjenja so velika: resnico, krasoto, nravno življenje zahtevamo za vse. Hočemo, da se vsem omogoči, da bodo deležni tega, kar tvori pravo imetje človeštva, hočemo, da bi, kakor je solnce skupno za oči vseh, zasvetila i luč razuma vsem pametnim bitjem, hočemo pravo izobrazbo, katera ne prezira večine ljudstva, izobrazbo, katera ni delo in dobiček nekoliko ljudi, h kateri prispevati in katere deležni biti so poklicani vsi ljudje.“ Na ta oklic so se prijaviili zlasti delavski in učiteljski krogi, in kmalu se je zbralo 100 frankov, kar se je zdelo dovolj za začetek delovanja. V ulici Paul Bert na dvorišču neke hiše so najeli prostore za 22 frankov mesečno, kupili so dvoje starih miz, dvajset stolov in dve petrolejni svetilki, table, in vseučilišče je začelo delovati. Vsak dan

od 8. do 10. ure zvečer je bila seja, obstoječa iz treh delov; prvi je obsegal ocenjevanje pismenih nalog, ki so bile oddane, drugi predavanje često v obliki dialoga o poljubnem predmetu in tretji razgovor o predavanju samem. Tvarina za predavanje se je poglavitno črpala iz fizike, biologije, sociologije, in udeleževali so se jih profesorji visokih šol pariških, žurnalisti, zdravniki in odvetniki.

Dne 12. sušca 1899. se je sklenilo, da se naj ustanovi posebna družba za ljudsko vseučiliško izobrazbo (Société des Universités populaires). Takoj se je nabralo 15.000 frankov in s tem zagotovilo nadaljnje delovanje. Istega leta so bili skromni prostori nadomeščeni s prostornejšimi in primernejšimi. Članov prispevek znaša sedaj mesečno 50 centimov, članov pa ima družba 7000. Po vzoru te prve popularne univerze nastajajo podobne v drugih okrajih mesta. Družbi načeluje sedaj Gabriel Séailles, profesor filozofije na pariški Sorbonni, kateri je že bil poprej izmed najgorečnejših delavcev v društvu za moralno delovanje (L' Union pour l' action morale), katero deluje z živo besedo in s spisi, izdava poseben mesečnik, deluje za povzdigo npravnosti in proti prenapetostim političnega strankarstva in socialnega materializma. To društvo je nastalo čisto neodvisno od omenjenih angleških družb za etično kulturo, je bilo bolj teoretiškega značaja, a je vedno skrbelo praktično za npravnostno povzdigo ljudskih vrst, kakor se to vrši baš v ljudskih univerzah. Ta družba je naperjena zlasti zoper nezdrave izrastke dnevne žurnalistike in deluje na to, da bi ideja miru med družabnimi

sloji in celimi narodi zasigurala družabni blagor.

V pravilih popularnih vseučilišč je določeno, da mora vsaka univerza imeti: 1. dvorano za vseučiliška predavanja, 2. dvorano za predavanja srednješolske stopinje, muzej in večerne strokovne kurze, 3. glediško dvorano, 4. telovadnico, 5. pršno kopel, 6. govornico, 7. vedno odprto in pristopno knjižnico, 8. delavnice, 9. prostore za brezplačno zdravniško, pravniško in gospodarsko pomoč, 10. lekarno, 11. gostilno, pa brez opojnih pijač (restaurant de tempérance), 12. nekaj sob, opremljenih z opravo, ki se dajo v najem mladim ljudem, 13. normalno šolo za izobrazbo ljudskih vzgojiteljev, 14. posebno pisarno za posredovanje dela, vzajemno zavarovanje i. t. d.

Razven tega se vrše poleti znanstveni in umetniški pohodi, obiskujejo muzeji in druge znamenitosti ter goji vedno pri tem družabni duh, katerega namen je omogočevati čili in dosledni stik med različnimi sloji naroda.

Leta 1900. končno se je v Parizu osnovala akcijska družba, katera namerava sezidati ljudsko palačo (Palais du peuple). Ta naj bi bila višek narodnih teženj moderne dobe, naj priča potomstvu o demokratični zavednosti in označuje socialno stremljenje sedanje dobe, kakor staroveški stavbarski spomeniki karakterizujejo grško in gotiške cerkve srednjeveško kulturo. Ljudska palača naj bi bila poslopje na ploskvi 3000 m², ki bi naj lahko vzprejela 20.000 posetnikov. Pritličje in podpritličje bi obsegali skladišča raznih nakupnih in konsumnih društev, kopalnice, javno, vsakemu dostopno čitalnico, kavarno in gostilno. V sredi bi bilo ljudsko gleda-

lišče za 1500 gledalcev, kjer bi vzknila nova umetnost, prostrana galerija, deleča gledišče od vrta, bi bila muzej. Na vrtu se bodo poleti prirejali koncerti, ondi bodo tudi posebni prostori za odmor, telovadbo in sploh vse, česar bo treba za telesno vzgojo mladine. V prvem nadstropju bodo prostori, kateri se bodo prepuščali posameznim delavskim društvom za njih namene; dalje knjižnica, čitalnica, zborovalnice, kjer se bodo ob večernih urah zbirali delavci, podnevi pa se bode tu poučevala mladina v predmetih srednješolske izobrazbe, ki bo marsikomu odprla pristop na visoke šole. Tako se bo uresničila integralna ljudska izobrazba. V drugem nadstropju bodo vzorne delavnice, kjer se bodo delavci vzpodbujali k tvorilni umetnostni delavnosti. Temu se pridružijo še razstave, in tako se bo delo umetnosti samo povelečevalo s svojimi izdelki. Več smotreno upravljenih kemičnih in fizikalnih laboratorijev bo dopolnjevalo tehnično izobrazbo. V tretjem nadstropju končno bodo male sobice, opravljene s pohištvom, skupno razsvitljavane in kurjene, katere si bodo lahko poceni najemali mladi samski delavci. Akcija družbe velja 50 frankov, v odboru so možje slavnih imen v literarnem in umetniškem francoskem svetu, med njimi sosebno odlični profesorji Sorbonne, kot: Aulard, Boutroux, Brochard in Buisson.

Tako tedaj popularne univerze tvorijo dandanes v Parizu družbe, kjer so se združili gmotni in prosvetni delavci, da bi zbližali družabne sloje in pripomogli do vzgoje ljudstva.

Delavec in mislilij si tu podajata složno in prijateljski roke, gmotno in teoretično delo se vzajemno dopolnjuje

v plemeniti tip človečnosti, posvečene z zavestjo prostosti in bratstva vseh posameznikov. Njih delo hoče biti širše, nego vseučiliške ekstenzije, to delo naj bi bila vsestranska vzgoja ljudstva in pronicajoči vpliv moralni in socialni.

Jako važno je, da bi prodiral duh znanstvene točnosti, trezne objektivnosti in brezpredsodnosti v ljudske vrste. Séailles jako dobro ocenjuje prednost znanstvene izobrazbe: Znanstveni duh nas osvobaja od nevednosti in prazne vere in vseh strahov, katere ta povzroča. Veda nas poučuje, da živimo na svetu, ki je podložen zakonom, kjer ne more nobena volja poljubno posegati v tek svetovne zgodovine in nam morda povzročati kakšno zlo, katerega pogoji bi se ne nahajali v teh zakonih. Veda omejuje tisto, kar nam ni znanega, razgrinja nam realnost, katera ni več tajno brezdno, odkoder lahko vstajajo pošasti in čudeži, ampak vsota pojavov, kateri z zakonito nujnostjo določajo drug drugega in sledijo drug za drugim.

Na podlagi znanstvenega spoznanja je človeku šele mogoče videti v bodočnost, in v tem je temelj človeške

moči nad prirodo (Avec la prévision la science donne la puissance).

Ravnotako je gotovo, da znanstveni duh hkratu blagodarno vpliva na naziranje vsakega posameznika o nravnosti. Znanstveni duh nas varuje, da ne smatramo tega, v kar verujemo, za to, kar je, in česar si želimo, za to, kar bi moralo biti, zadržuje in kroti našo nestrpnost; navaja nas, da, kadarkoli kaj preiskujemo, polagoma in pazljivo nastopamo; nasproti našim predsodkom, strastem, nagnenjem, težnjam postavlja neosebno in brezpredsodstveno resnico — in tako je znanstveno delo najboljša šola proti vsakemu egoizmu.

Na drugi strani si je pa treba ujasniti, da veda ni nič absolutnega, je relativna, ima meje, dane po človeški spoznavalni zmognosti, in razven tega, da veda ni vse in da mora biti podrejena življenju. Človek ni samo zgolj razum, in veda je samo ena funkcija človeške življenjskosti. Človek je pred vsem volja, praktično bitje, ki hoče delovati in se uveljaviti, veda pa postaja pomenljiva in važna in učinkljiva baš v svojem razmerju napram človeškemu delovanju.

Nadaljevanje prihodnjic.

Pregled.

Socializem. 31. januarja tega leta se je vršil dvanajsti strankarski zbor nižje avstrijske socialne demokracije v Hainfeldu. Hainfeld je zgodovinsko mesto za avstrijsko socialno demokracijo. Pred petnajstimi leti se je tam na novo organizovala avstrijska socialnodemokratska stranka ter se je vzprejel strankin program, ki je veljal do leta 1901. Ta program je bil po izreku K. Kautskega pravo umetniško delo. Obenem ste se tam zedinili v skupno stranko obe krili avstrijske socialne demo-

kracije, ki sta se do takrat neusmiljeno pobijali. Poročilo zbora pravi, da je na Dunaju 129, v provinciji 79 organizacij redno odračevalo vodstvu strankarski davek. Časopisje se je istotako lepo razvijalo. „Arbeiter Zeitung“ je pridobila v zadnji periodi (dveh letih) 7800 novih naročnikov, med tem ko je „Volkstribune“ napredovala od 26.400 naročnikov na 42.580. Ravnotako je žensko glasilo „Arbeiterinnenzeitung“ napredovalo od 3800 na 5000 naročnic. — To je vsekako velik in lep

napredek, ki priča o delavnosti strankinih pristašev in vodstva, ki ima pri tem največjo zaslugo. — Težko je človeku pri srcu, če se pri tem spominja domovja!

Na Češkem je umrl sodrug Antonín Pravoslav Vesely. Imel je velike zasluge za češko socialno demokracijo. Svoje dni je bil urednik znanstvene revije „Akademie“ in je ustanovil znani socialistični krajcarski tednik „Zár“, v katerega založbi sedaj izhaja vse polno čeških socialističnih brošur in knjig. Napisal je mnogo lepih sestavkov. Njegov pogreb je bil ogromen. — V Nemčiji pa je umrl Emil Rosenov, še ne popolnoma 33 let star. Rojen 3. marca 1871. v Kölnu, je postal trgovec, a je leta 1891. prevzel redakcijo socialističnega lista v Chemnitzu. Leta 1898. je bil izvoljen v državni zbor. Nemška socialna demokracija je stavila vanj velike upe, ki jih je podrla njegova smrt. — V Bialjstoku je umrl delavec Etjen, star veteran poljske socialne demokracije.

Kongres ogrske socialne demokracije se je vršil na Velikonočne praznike v Budimpešti. 277 krajev je zastopalo ogromno število delegatov — namreč 651. Vsi govori so se prevedli iz madjarskega na srbski, nemški in rumunski jezik — dokaz o narodni tolerantnosti ogrske socialne demokracije. Vkljub silovitemu zatiranju socializem naglo napreduje. Na stotine ljudskih shodov je vlada prepo-vedala, na kar so se uprizorili tajni shodi. Srbski seljaki so samo zaradi tega dobili po več mesecev ječe, ker so čitali list „Narodna reč“ — s tem so zakrivili puntarstvo! V Budimpešti je 56.800 mož organiziranih. Cela Ogrska ima 45.000 strokovno organiziranih delavcev in delavk. Stranka razpolaga z 11 političnimi in 11 strokovnimi listi. Kongres se je končno tudi izrekel za narodno enakopravnost.

Hrvaški socialni demokrati so imeli istočasno svoj kongres, na katerega je prišlo 90 zastopnikov. Kake so razmere na Hrvaškem, to ve danes menda vsak Slovenec. Pod utisom hrvaško-ogrskega tiranstva so stale skoro vse razprave. Listi so bili uničeni, zaplenjeni, agitatorji pa zaprti. Vendar obstoji organizacija in tudi novi listi.

Norveške žene. Ženska zveza norveške delavske stranke je imela 31. januarja tega leta svoje zborovanje za dve leti, katerega se je ude-

ležilo 45 odposlanec. Zveza šteje 450 članic. Delovanje zveze je bilo uspešno. Prirajala so se predavanja kakor tudi veliki shodi, na katerih se je potegovalo za pravice žen v javnem življenju. Sklenilo se je posebno, da se uprizori gibanje za volilno pravico žen v Storthing (državni zbor).

Anglija. Angleška je edina evropska država, ki ima prosto trgovino, kakor jo zahteva socializem. Sedaj pa se je vladnih krogih pojavila želja po varstvenih carinah, katere hoče v prvi vrsti uvesti Chamberlain, bivši angleški kolonialni minister. Tej premembi se upirajo najbolj delavci, ker bi se z uvedbo varstvenih carin podražila življenska sredstva. Komite, ki zastopa v politiki socialistični in delavski nazor, se marljivo udeležuje tega boja za prosto trgovino in proti varstveni colnini. Ta komite (Labour Representation Committee) in socialna demokracija (Social Democratic Federation) prirejata shode za prosto trgovino. Na velikem shodu v Londonu — vršečem se v Queens Hall — so govorili v ta namen tudi socialistični angleški učenjaki Hydman, Quelch in drugi, ki so povedali, da je boj med prosto trgovino in varstveno colnino boj med kapitalisti za dobiček. Vzprejeta resolucija pravi med drugim:

„V tem, ko pobijamo varstveno carino v korist celega naroda, zajedno izjavljamo, da se istotako pod prosto trgovino, kakor pod varstveno carino izkorišča delavce, tako dolgo, dokler se organizovana družba ne odloči iztrgati proizvodnjo produktov iz rok kapitalistov, borznih špekulantov in zemljiščnih posestnikov.“

Labour Representation Committee objavlja sedaj tudi svoje poročilo o izdatkih in stroških. Od 3. junija do 1. oktobra 1903 je imel komite dohodkov 7666 m in izdatkov 1036 m. V parlamentarnem skladu se je dosedaj nabralo 21.472 m, iz katerega se imajo podpirati delavski kandidati. Komite ima sedaj 953.278 članov in poleg tega vse člane takozvanih strokovnih kartelov.

Ruska socialnodemokratska delavska stranka je imela v decembru prošlega leta svoj drugi redni strankarski zbor. Kje? To vedo samo prizadeti. Kraj takih zborovanj mora biti na Ruskem tajen, ker sicer zbor ni varen pred rusko policijo. Delegatje so

prišli iz cele ogromne države. Zbor je vzprejel nov program, ki skoz in skoz zasleduje marksistično tendenco in katerega je najbrže vstvaril glasoviti Plehanov. Ravnotako se je določil nov organizacijski načrt. Organizacija nosi centralističen značaj, med tem ko je na primer v Avstriji organizacija federalistična. Vodstvo se deli v dva dela. Redakcija v Ženevi izhajajočega lista „Iskra“ je prevzela enotno teoretično vodstvo, dočim ima centralni odbor izvrševati praktična dela. Na zboru se je skušalo doseči sporazumljenje z „delavsko zvezo židovskih delavcev“ in „Socialno demokracijo kraljevstva poljskega in Litve“. Poizkusi pa so se razbili. Naj še omenimo, da je zbor sklenil, da se ima boriti socialna demokracija proti carskemu absolutizmu in za ustanovitev demokratične republike. Kot dobro sredstvo v tem boju so se v posebni resoluciji priporočale demonstracije, ki politično vzgajajo širše ljudske sloje ter obenem mnogo pripomorejo k desorganizaciji vladnega mehanizma.

Strokovno gibanje. Zveza lesnih delavcev v Avstriji je objavila svoje poročilo, iz katerega posnemamo: S pretečenim letom je dovršeno prvo desetletje zveze, ki je silno napredovala. Leta 1902. je imela zveza 4804 direktno k zvezi pripadajočih članov, leta 1903. pa že 8196. Število članov k zvezi pripadajočih društev je naraslo v zadnjem letu od 3154 na 3382. Razvoj organizacije v zadnjih treh letih se kaže v številkah:

leta . . .	1900	1901	1902	1903
članov zveze	581	1046	4804	8196
zvezi pripadajočih društev	5675	5527	3154	3382

Leta 1901. so se pričela izpreminjati samostojna društva v podružnice. Sedaj ima zveza 79 podružnic, 27 vplačilnic in 8 sekcij. V 130 slučajih se je podelilo članom pravovarstvo. Dohodkov je imela zveza 93.217 K, izdatkov pa 68.372 K. Potovalne podpore se je izplačalo 4699 K, brezposelne 8596 K, preseljevalne 1031 K, pravovarstvene 1079 K. — Zvezino glasilo ima 8500 odjemalcev.

Dva štrajka. V tovarnah Kranjske industrijske družbe na Gorenjskem je štrajkalo trinajst dni meseca aprila do 2000 kovinskih tovarniških delavcev. Dne 16. aprila so ustavili

delo na Javorniku. Na Savi-Jesenicah pa šele 26. aprila. Javorničani so štrajkali, ker so manje zaslužili kakor Jeseničani, a Jeseničani so ustavili delo, da bi prisilili družbo h kapitulaciji. Zahteve so stavili v obeh krajih šele, ko so že delo ustavili. Štrajk je bil nesrečno pričel in nesrečno končan, ker delavstvo nima organizacije in so štrajk vodili klerikalnopolitični krščanski socialci. Dosegli so le generalni pardon.

Ob istem času je divjal na Ogrskem pet dni veliki železničarski štrajk na ogrskih državnih železnicah. To, kar smo rekli organizaciji na Jesenicah, velja tudi tukaj. Kljub solidarnosti železničarske je štrajk propadel, ker se je zidal samo na čut solidarnosti, a brez sporazumljenja in brez sredstev. Železničarji so ustavili vse vlake dne 20. aprila. Vlada jim je dala minimalne koncesije, terorizirala jih pa potem, pozaprla odbor štrajkujočih in poklicala rezerviste v vojake, da bi mogla železničarje namestiti. — Velika mažarska stvar je zmagala.

Poročilo generalne komisije strokovne organizacije v Nemčiji se je pred kratkim objavilo. Koncem I. 1901. je znašalo število strokovno organizovanih v Nemčiji 677.510. Leta 1902. je število članov naraslo na 733.206 in leta 1903. je pristopilo okroglo 140.000 novih članov, tako da je danes v Nemčiji na socialnodemokratični podlagi strokovno organizovanih 870.000 delavcev in delavk. Leto 1903. je prineslo generalni komisiji 62.961·31 mark preostanka. Protokol strokovnega kongresa je izšel v 56.000 izvodih.

Angleško. Kakor smo že poročali, so začeli na Angleškem sovražno nastopati proti strokovnim društvom. Spominjamo le na razsodbo o taaff-valschem štrajku. Nadaljni dokaz temu podaja razsodba najvišjega sodišča z dne 8. februarja tega leta o tožbi podjetnikov premogokopov proti zvezi rudarjev v Yorkshiru radi odškodnine. Podjetniki zahtevajo od omenjene rudarske zveze odškodnino 3.600.000 K. Škodo so rudarji baje provzročili s svojim zadnjim štrajkom. Najvišje sodišče je o tej tožbi devet dni razpravljalo in končno razsodilo, da mora zveza plačati podjetnikom odškodnino. Kako odškodnino bo morala zveza plačati podjetnikom, bo seveda določil šele sodnik, toda gotovo je, da svota

ne bo znatno nižja od zahtevane. Vrhutega mora zveza plačati sodne stroške. Tako se uničujejo vzorna angleška strokovna društva! Tako postopanje je vzdramilo angleško delavstvo, in glavni odbor angleških strokovnih društev je sedaj sestavil s pomočjo dveh juristov nov zakon za strokovna društva, ki se bo v kratkem predložil angleškemu parlamentu v razpravo. Ta zakon obsega samo tri odstavke. Z njim se hoče doseči ono stanje, ki so ga imela društva pred taaff-valske razsodbo. Preden se bo v državnem zboru o tem zakonu razpravljalo, bo angleško delavstvo vprašalo vsakega poslanca, ali bo glasoval za zakon ali ne. Po njegovi izjavi se bo delavstvo

ravnalo pri volitvi. Ker štejejo angleška strokovna društva nad dva milijona članov, bo tudi vpliv na poslance silen.

Nižja zbornica Angleška je že izjavila, da imajo strokovna društva pravico ob času stavk postavljati straže.

Norveško. Po dvednevni razpravi je odklonil državni zbor s 97 proti 20 glasovom prošnjo norveških strokovnih društev, naj se dovoli k podpori za brezposelne, ki jo izplačujejo društvene zveze svojim članom, primerno državno podporo. Sklenilo se je pa, podariti 5000 K odboru, ki ima nalogo proučevati, ali je potrebno, da prispeva k tej podpori tudi država. Tudi uspeh!

Pavel Mihalek:

Vest.

Konec.

„Poplačam ti vse, ljubi Ivan . . . Ukažem zavaliti sodček vina pred tvoj prag . . . Sam sem ga kupil v Primorju in dobro je. Tako-le po kosilu se prileže, da človeka ne šegače zastonj po grlu. Čisto ti je to vino, ljubi moj, kakor ribje oko, kakor kristal . . .“

Ferjan si je mel oči in mirno sedel. Naposled je rekel:

„Lepo je to, dragi prijatelj, zahvalim se ti za darilo. A težko je govoriti z gospodo zgoraj . . . Vestno se mora delati . . . za narod, ki me je postavil tako visoko . . . Ti veš, da delam vedno po svoji vesti. Težko bo šlo . . . Jalen me je tudi prosil. Šole ima, zmožen je, težko, da bi dobil kdo drugi!“ . . .

Primož se je zvito nasmehnil in si mislil: Višje bo treba priviti!

„Jalen! . . . Tisti, ki vedno bega za ženskami . . . To je nemogoče! Vedno jih vlačijo ponoči na svoj dom in vsako jutro ima prepir v hiši, ker neče biti

pošten. Zadnjič ga je neka ženska vlekla za lase po ulici in kričala: ‚Tako torej! . . . goljufal si me! . . . Ne izpustim te, da veš! K Ferjanu grem in mu povem, kakšen falot si!‘ On pa se je ustrašil in segel je v žep. ‚Tu imaš za kruh in tiho bodi!‘ . . . Takega človeka ne boš jemal v službo! Kje je čast, kje je vest, mili Ivan? Kako se to ujema?“

Ferjan je le malomarno zmignil z rameni. Oni pa je nadaljeval:

„Pustim zavaliti sodček vina pred tvoj prag in za gospode zgoraj tudi potrebuješ. Vem to!“ Potegnili so listnico iz žepa in položili desetak na mizo. „Če potrebuješ več, le reci. Imam čast in vem, kaj se spodobi. Nisem umazan.“

Ferjan je vstal in se nasmehnil. „Prijatelj!“ je rekel „poznam te in vem, da si pošten človek; tudi tvoj sin je zlat človek. Čemu bi ne storil dobro,

če morem? Rečem gospodom zgoraj dobro besedo, zakaj vest bi me pekla, če bi ne napravil vestno in pošteno, ljubi bratec!“

Primož je bil zadovoljen in se je samo smehljajal . . . „Vedel sem, mili moj, da si pošten človek, ki dela le dobro. Zahvaljujem se ti!“ Šel je domov in ukazal zavaliti sodček vina pred njegov prag.

Kmalu za njim pa je prišel mlad zanemarjen človek.

„Prosim, gospod, vaše milosti,“ je rekel „in naklonite mi razpisano službo. Izvolite, blagorodni gospod, pogledati spričevala . . . Že dalj časa nimam rednega zaslužka. — Prosim za pomoč!“

„Dobro, pustite tu svoj naslov, storim, kar bo mogoče. Trudil se bom po svoji moči in ukrenil po svoji vesti!“

In mladi mož je šel, a v veži ga je srečal že drugi, pred hišo tretji prosilec . . .

Ko se je stemnilo, je prišel zadnji. Visok, mlad, debel mož, okinčan z zlatom. Ko je vstopil, je takoj zagrmel: „Dolgo vas že nisem videl, ljubi Ferjan.“ Razprostrl je roke in se vrgel Ferjanu okolo vratu ter ga poljubil. Ferjan je gledal v njegov popolnoma obriti dobrodušni obraz in se ni mogel spomniti, da bi tega človeka že kdaj videl. Oni pa je rohnel: „Da ste mi zdravi, ljubi moj, da ste mi zdravi!“ Koj pa je povedal, da ima nadarjenega sinovca, da ga priporoča za razpisano službo, in vprašal, koliko ista velja. Ko mu Ferjan ni ničesar odgovoril, je položil petdesetak na mizo. Ferjan pa se je samo smehljajal in govoril:

„To ni mogoče, dragi gospod. Vestno je treba delati za narod,

ki me je postavil na tako visoko mesto! . . .“

In gospod je položil na mizo še drugi petdesetak. „Služba ni mnogo več vredna!“ je menil smehljaje. „Dajte mi roko! Ali je gotovo?“

„Gotovo! ljubi moj!“

„O, dobri človek!“

*

Zopet je ležal Ferjan na zofi in prebavljajal kosilo. Trebuh se mu je počasi vzdigaval, in on je ravnotako počasi računal: „Dvajset od sto, dá dvajset... dvajset . . . od petsto dá sto-o-o . . . Pol leta! Če ne plača, storim svojo dolžnost!“

Začuli so se nagli, trdi koraki po stopnicah, nekdo je sunil z nogo v vrata in v sobo je planil Primož, rdeč kakor rak. Silno je kričal.

„Tako torej . . . Drug je dobil službo . . . O Bog!“

Ferjan se je malce ustrašil in planil kviško. „Ni bilo mogoče, ljubi moj Primož . . . Gospodje, dà, gospodje zgoraj niso hoteli . . .“

„Zastonj je bilo vino, zastonj desetak, službo pa je dobil drugi!“ . . .

„Ljubi bratec,“ je govoril Ferjan „veruj mi, da nisem mogel . . . Vedno sva si bila prijatelja . . . Srečen sem, ko te vidim zdravega . . . Neka posebna vez je med nama, ljubi bratec . . . Nisem mogel, nisem mogel, trudil sem se, govoril sem, mili moj . . .“

„Tako torej . . . drugi je dobil službo in ti si požrl vino . . . tisto čisto vino, ki sem ga sam kupil v Primorju, si požrl, desetak si spravil . . . Oderuh si, ljudem posojaš po dvajset od sto! . . . Dvajset!“ je rjul Primož in ni hotel slišati Ferjana, ki ga je venomer tolažil:

„Mili moj Primož . . . trudil sem se, vedno vsa si bila prijateljja, ljubi bratec! Oprosti!“

„Po dvajset od sto posojaš! . . . Oderuh si, lopov, samogoltnež in svinja . . . Še danes te naznanim . . . dà, gotovo te naznanim.“

„Dragi bratec . . . tudi ti posojaš po dvajset od sto, tudi ti . . . mili Primož . . . Delal sem, trudil sem se . . .“

„Lažeš, lopov, jaz ne posojam na tako visoke obresti! Jaz dajem po osemnajst — samo po osemnajst!“

„Ljubi dragec . . . ne bodi no siten . . . Vsa stvar, hm, je taka . . . sreče nisva imela ta teden, ne ti, ljubi Primož, ne jaz . . . vidiš, to je! Gospodje so drugače ukazali . . .“

Primož je jezno zaloputnil vrata za seboj in kričal po stopnicah. Ferjan pa je

misлил: „Čast imam, vesten človek sem, ljubi Primož . . . Delal sem po svoji vesti . . . Kakor mi je ukazano in zapovedano!“

Primož pa je srečal v veži drugega, pred hišo tretjega razgrajača. Zopet so prihajali v dolgi vrsti s stisnjenimi zobmi. A Primož je upil po cesti:

„Lopov je, goljuf je . . . Posoja po dvajset od sto . . . Vino je požrl in denar je spravil . . . U! U!“

Ferjan pa je ostal hladen in ni poslušal Primoža. Vlegel se je na zofo in govoril:

„Slabi časi so prišli nad nas . . . nad naš narod, dà! Ni ga več starega zaupanja, ni ga več ljubega miru . . . Kam si se skrili, ljubi mir? Zakaj si me zapustil? A moja vest je čista in ni ga prahu na meni, ni ga! Kakor je zapovedano — tako se zgódi!“

Književnost.

Hiša Marije pomočnice. Ivan Cankar je zopet napisal knjigo pod zgorajnim naslovom. (L. Schwentner v Ljubljani.) V knjigi popisuje življenje otrok, deklic, v dunajski hiši Marije pomočnice. Deklice so telesno pohabljene in počasi umirajo. Knjiga ima jasno risano ozadje, ki čitatelju pojasnuje, odkod prihajajo ti telesno in tudi duševno bolni otroci. Neredno življenje izprijena družina, pohotno spolno življenje staršev, abnormalne bolezni med otroki samimi (na primer tribadija) — to je ozračje, v katerem se rode otroci, ki pridejo na svet s smrtjo v prsih, sebi in drugim v nadlogo. Knjiga je lepo pisana. „Narodna umetnost“ in slovenski filistejci ne bodo zamudili videti v knjigi le takozvane „svinjarije“. Resnico povedati je

na Slovenskem prepovedano in treba je izrednega poguma za to, ker drugače oficialni zastopniki „narodne umetnosti“ in „narodnega primojduševstva“ razglase o pisatelju smrtno obsodbo. Časih se seveda tega ne upajo storiti naravnost. Kakor pač kaže . . . Mi jo najtopleje priporočamo!

P. M.

Iz knjige življenja. Drugi zvezek. Spisal Josip Kostanjevec. Ko je ta knjiga izšla, so slovenski listi nastavili pohvalne trobente. Kdor bi sodil po naši slovenski kritiki knjige, bi se vsaj pri tej zmotil. Strahovita puščoba! Povesti so prikrojene vse po enem kopitu. Če si prebral par strani, si prebral vso knjigo. Kot duševni proizvod bi spadala knjiga v družbo sv. Mohorja, zato ne bomo izgubljali več besedi o njej.

P. M.

Poziv!

Reakcija na Slovenskem je splošna. Vse meščanske stranke vodijo boj, ki ne odločuje in ne more odločevati v razvoju blagodejno. Politični boj se je izcimil v brezobzirni barbarizem, ki ne vzgaja naroda, pač pa razjeda njegovo žilavost.

Boj ni naperjen le proti socialni demokraciji, nego proti vsaki svobodni besedi, proti vsaki svobodni kritiki. Ta boj gre tako daleč, da v Ljubljani niti tiskarne ne dobimo za naše liste, ako nečemo tiskarnam prepustiti odločevati o listovi vsebini.

To je pa nemogoče. Socialno slovstvo, pošten boj in nivo delavskega slovstva je treba dvigniti, kar je pa mogoče le brez tujega, brez nasprotniškega nadzorstva.

V zmislu sklepov strankinega zbora celjskega pričenjamo, ker so razmere take in nas k temu sili nujna potreba po osamosvojitvi, akcijo za

ustanovitev lastne tiskarne „Naših zap.“ in v njih založbi izhajajočih tiskovin.

Na žrtvenik prosvete bomo polagali darila, da se ta nujna akcija izvrši čim preje. Izvršiti se mora.

Sklad za lastno tiskarno se bo nabiral po prostovoljnih darilih. Vsak sodrug, vsak prijatelj našega napredka daruje po 1 K za ta sklad, vsako omizje, prireditelji veselje lahko pospešujejo to podjetje. Vsak darovalec, ki daruje imenoma eno krono, bo prejel od izdajateljstva „Naših zapiskov“ posebno častno „Ustanovnico“.

Denar in vse druge pošiljatve v namen tega sklada sprejema **Evstahij Vilfan, Ljubljana, Stari trg št. 1.**

Denar se bo izkazal v „Naših zapiskih“ in v „Rdečem praporu“.

Podjetje se otvori, kadar bo sklad zadostoval. Pojasnila dajo podpisani zaupniki.

Na delo z vso odločnostjo!

V Ljubljani, dne 5. aprila 1904.

Za izdajateljstvo „Naših zapiskov“:

Jož. Breskvar, Ant. Dermota, I. Mlinar, E. Vilfan v Ljubljani.

M. Čobal v Žagorju n. S.

J. Mlakar in Fran Rinaldo v Trbovljah.

Spominjajte se tiskovnega sklada „Naših zapiskov!“